

Vladimir SAVKOVIĆ*

VLADAVINA PRAVA
U MULTIKULTURALNOJ CRNOJ GORI
– kroz prizmu sistema zaštite prava manjinskih akcionara –

I UVOD

Kako je ovaj rad, u određenom smislu, nastao na „zadatu temu”, na samom početku smatramo da je značajno primijetiti kako je već sam naslov na „dobrom tragu”. Naime, upravo se u naslovu nalazi riječ odnosno termin kojim se označava jedan od ključnih pojmova za razumijevanje trenutka u kojem se nalazi savremeno crnogorsko društvo u nastojanju da suštinski implementira princip vladavine prava u svojim ključnim strukturama. U pitanju je, naravno, izrazita multikulturalnost crnogorskog društva, fenomen koji snažno obilježava ove prostore već vjekovima unazad. Upravo polazeći od tog i tako izraženog crnogorskog društvenog fenomena, te prelamajući, u završnom dijelu, kroz prizmu njegovih specifičnosti konkretne probleme i nedostatke jednog, ali, pravno i socijalno-ekonomski posmatrano, vrlo značajnog i posebno izazovnog polja primjene koncepta vladavine prava u Crnoj Gori, sistema zaštite prava manjinskih akcionara, ovaj rad pokušava da ukaže na neke od ključnih pravaca u kojima bi trebalo usmjeriti sveukupne napore na planu istinskog zaživljavanja pomenutog koncepta u crnogorskom društvu.

No, prije nego što u redovima iznad ugrubo opisanom metodom nepotpune indukcije pokušamo doći do nekih zaključaka koji bi mogli ukazati na ključne prepreke u primjeni koncepta vladavine prava u Crnoj Gori, moramo se u najkraćem osvrnuti na samu ideju ovog koncepta i njegov sadašnji tretman na globalnom planu. To je jedan od preduslova naučno zasnovane analize primjene koncepta vladavine prava na lokalnom nivou, u bilo kom slučaju, pa i crnogorskom.

---

* Doc. dr Vladimir Savković, Pravni fakultet, Univerzitet Crne Gore

Svaka, pa i površna analiza razvoja fenomena koncepta vladavine prava, čak, samo u posljednjoj deceniji 20. i prvoj 21. vijeka, ukazaće na gotovo nevjerovatan broj pokušaja definisanja tog koncepta u literaturi, stručnoj i onoj namijenjenoj najširoj javnosti, te jednako velik broj organizacija i pojedinaca koji se njime bave s različitih aspekata.¹ Tako smo danas svjedoci kako praktično nema zanačajnijeg teoretičara ili profesionalnog udruženja bez sopstvenog stava, odnosno doživljava značenja pojma vladavine prava. Na jednoj strani, to nesporno ukazuje na aktuelnost ovog koncepta u savremenoj civilizaciji, pa i činjenicu da je isti, kao opšteproklamovani politički cilj, postao globalni fenomen. Na drugoj strani, međutim, sama činjenica da je koncept vladavine prava postao globalna politička mantra, izaziva, mišljenja smo, opravdanu bojazan od njegovog i obesmišljavanja njegove idejne osnove, a usljed pretjerane i često neadekvatne upotrebe samog termina, pojave koja je neminovni pratilac politizacije bilo kog teorijskog, odnosno naučnog koncepta. Stoga, iako na prvi pogled zvuči paradoksalno, pored svega učinjenog u tom pravcu, još uvijek je neophodno ulagati značajne napore na planu razjašnjavanja ovog pojma, tj. iznalaženja najšire prihvaćene i lako razumljive, jednom riječju, univerzalne definicije istog. To je jedini način da se sačuva pozitivan odnos svjetske stručne i posebno laičke javnosti, tj. da se obezbijedi podrška neophodna da se sa riječi pređe na djela u većem dijelu savremene civilizacije, koji se tek posljednjih nekoliko decenija ozbiljno bavi upoznavanjem i primjenom u ovom trenutku najboljeg praktično dokazanog oblika vladavine.² Najzad, kako je već nagoviješteno, postizanje

---

¹ Naravno, sam koncept vladavine prava znatno je stariji. U teoriji se najčešće ističe kako je ključni princip ovog koncepta – da niko ne smije da bude iznad zakona, pa ni sam vladar – prvobitno eksplicitno promovisan još u antičko doba, od strane čuvenog mislioca Aristotela, te da su ovaj koncept, u jednoj ili drugoj formi razrađivali mislioci, kako zapadnog tako i istočnog kulturno-civilizacijskog kruga nakon njega, u starom i srednjem vijeku. No, isto tako, nesporno je i to da je sam koncept u praksi zaživio tek u Engleskoj na prelasku iz 16. u 17. vijek, kao rezultat dugotrajne, ne samo političke borbe za ograničenje vlasti monarha. Ta je borba, između ostalog, iznjedrila i čitav niz mislilaca čiji su radovi predstavljali ideološku potporu samoj borbi, ali i engleskom pravnom teoretičaru Albertu Dajsiju (Albert Dicey), koji je prvi javno formulisao i u javnosti promovisao termin „vladavina prava”, dajući pri tome i svoju, još uvijek, jednu od najautoritativnijih definicija koncepta vladavine prava. Više o razvoju ideje i samog koncepta kroz istoriju: Clark David, *The many meanings of the Rule of Law*, str. 1–3. Dostupno na internet adresi: <http://www.lfip.org/lawe506/documents/lawe506davidclarke.pdf> (posljednji put posjećena u junu 2011. godine).

² „Do danas je vladavina prava jedini stvoreni mehanizam koji obezbjeđuje nepristrasnu kontrolu upotrebe državne moći” (Tako: Francis Neate, *The Rule of Law*, članak objavljen u sklopu Zbornika radova sa simpozijuma „The World Rule of Law Movement and Russian Legal Reform” (Svjetski pokret vladavine prava i pravna reforma u Rusiji), Moskva 2007, str. 36). Autor ove tvrdnje, sa kojom se nije teško složiti, bivši je predsjednik Među-

ovog cilja suštinski je preduslov i naučno zasnovanog prelaska na sljedeću fazu, a to je definisanje ključnih kriterijuma, tj. indikatora dostignutog stepena primjene koncepta vladavine prava, čijom će primjenom na primjeru bilo kog društva, pa i crnogorskog, biti dobijeni naučno prihvatljivi i uporedivi rezultati.

U svjetlu rečenog, a u cilju ostavljanja prostora za argumentovano sagledavanje stavova koji će u nastavku izlaganja biti iznijeti, neopohodno je poći od neke definicije ili, pak, neke suštinske odrednice koncepta vladavine prava. To ćemo i učiniti, naravno, bez pretenzija da na ovom mjestu i u ovom radu pružimo tu nesporno potrebnu univerzalnu, novu formulu.

Analizom većine iole cjenjenijih definicija pojma vladavine prava, možemo primijetiti kako se najveći broj njih, upravo u razradi polazne, ključne postavke o supremaciji zakona nad čovjekom i jednakosti svih pred zakonom,³ svodi na vrijednosno određenje sadržine ključnih propisa analiziranog pravnog sistema, zatim, karaktera institucija koje te propise primjenjuju, te stručnih i moralnih kvaliteta pripadnika prvenstveno pravničke profesije, direktno ili indirektno uključenih u rad državnih i drugih organa sa javnim ovlašćenjima. Ova tri aspekta, ukoliko su teorijski i u praksi adekvatno razrađena, nesporno je, predstavljaju stubove svakog pravnog i društvenog sistema koji pledira na to da njegovi institucionalni mehanizmi budu usklađeni sa modernim konceptom vladavine prava. Štaviše, uz sav rizik od banalizovanja ovako složenog koncepta, možemo dati sebi za pravo da budemo još konkretniji. Dakle, propisi koji dosljedno odražavaju opšteprihvaćeni koncept građanskih, političkih, ekonomskih, kulturnih, socijalnih i kolektivnih ljudskih prava, te institucije sistema koje su adekvatno koncipirane, tehnički i stručno osposobljene, na čelu sa ljudima voljnim i sposobnim da postojeće propise protumače i primijene na transparentan, efikasan, fer i pravedan način, te da tako obezbijede pravnu sigurnost svakog pojedinca. Jednom riječju, koncept vladavine prava, ukoliko je ispravno implementiran u konkretnom društvenom sistemu, suštinski, trebalo bi da predstavlja oružje u rukama običnog čovjeka protiv svih vrsta nepravde.

II MANJINSKI AKCIONARI I VLADAVINA PRAVA U CRNOJ GORI

U drugom dijelu ovog rada pokušaćemo da se u najkraćim crtama osvrnemo na to da li su i u kojoj mjeri u uvodu naznačene ključne karakteristike,

---

narodne advokatske komore, koja je jedan od globalnih lidera na planu promocije koncepta vladavine prava, a sam je jedan od vodećih autora i promotera koncepta vladavine prava danas.

³ Vidi: Dicey Albert, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, London 1889, Treće izdanje, str. 171–172.

odnosno indikatori postojanja sveobuhvatnog i funkcionalnog sistema vladavine prava prisutni u jednom segmentu tog sistema, značajnom i u kontekstu naše analize dovoljno reprezentativnom za svako, a posebno crnogorsko društvo. Kao što smo rekli, riječ je o analizi stanja na planu zaštite prava manjinskih akcionara u Crnoj Gori. Prethodno, međutim, treba dodatno naglasiti da ovaj podsistem, tj. stanje u njemu, imajući u vidu masovnost malih akcionara u posljednjoj deceniji, brojne izmjene regulatornog okvira, te još češće i još dramatičnije oscilacije na tržištu kapitala i finansijskom tržištu uopšte, predstavlja dobar reper za ocjenu dostignutog stepena vladavine prava u crnogorskom društvu. Štaviše, kada se, pored navedenog, imaju u vidu i objektivno uslovljena izuzetna složenost ovog sistema, činjenica da isti, silom historijskih i društvenih prilika, nema nikakvog uporišta, niti osnova u našoj pravnoj tradiciji, treba konstatovati i to da rezultati dobijeni njegovom analizom mogu predstavljati ne samo objektivnu već i relativno strogu, ali nama, makar u ovom trenutku, potrebnu sliku stvarnosti.

Kada je regulatorni okvir sistema zaštite prava manjinskih akcionara u pitanju, svaka ozbiljnija analiza će pokazati da je u najvećem dijelu riječ o setu sveobuhvatnih zakonskih i podzakonskih propisa, koji je u pretežnoj mjeri upodobljen savremenim, prije svega, evropskim standardima zaštite prava manjinskih vlasnika u akcionarskim društvima. Naime, Zakon o privrednim društvima, kao osnovni, te, pored njega, Zakon o preuzimanju akcionarskih društava, Zakon o hartijama od vrijednosti, Zakon o investicionim fondovima, Zakon o bankama, Zakon o stečaju, te veliki broj drugih zakonskih i podzakonskih propisa koji koegzistiraju u sklopu pravnog sistema Crne Gore, regulišu čitav niz specifičnih mehanizama, prije svih, sudske i upravne zaštite prava manjinskih akcionara. Svakako, ovi mehanizmi, s obzirom na to da se, u principu, radi o klasičnim privatnopravnim odnosima između manjinskog akcionara, na jednoj, odnosno fizičkog lica u svojstvu, primjera radi, većinskog akcionara ili, pak, konkretnog privrednog društva, na drugoj strani, stoje na raspolaganju samom akcionaru i uglavnom ne podrazumijevaju involviranje nadležnih državnih organa po službenoj dužnosti. To dalje znači da je njihova primjena najvećim dijelom uslovljena odlukom, tj. voljom samog akcionara koji svoja prava smatra ugroženim, te, u tom smislu, makar minimalnim nivoom poznavanja sopstvene pravne pozicije koja proističe iz posjedovanja vlasničkih hartija od vrijednosti, kakve su akcije.

Takođe, pored sudske i upravne zaštite, navedeni propisi, eksplicitno ili kroz ostavljanje prostora za njihovu razradu na nivou tzv. „autonomne regu-

lative”,⁴ ustanovljavaju i druge značajne mehanizme zaštite prava manjinskih vlasnika u društvu, koji se, kao i prethodno pomenuti, mogu sresti u većini savremenih, na promociji principa tržišne ekonomije zasnovanih pravnih sistema. Tako, primjera radi, u Zakonu o privrednim društvima srijećemo institut prava manjine da traži sazivanje skupštine akcionara, izmjenu dnevnog reda zakazane skupštine, posebna pravila o kvorumu za odlučivanje i većini za donošenje pojedinih vrsta odluka, pravo na predlaganje kandidata za izbor članova odbora direktora, te institut kumulativnog glasanja za članove odbora direktora, kao jedan od priznatih modela favorizovanja manjinskih akcionara prilikom izbora članova organa upravljanja u akcionarskim društvima. Zatim, u ovom ali i drugim zakonskim tekstovima u Crnoj Gori srijećemo i značajna ovlašćenja u pogledu autonomne, samoinicijativne interne i eksterne kontrole poslovanja društva, kao i pravo manjinskih akcionara na izlazak iz društva, tj. prodaju svojih akcija društvu ili većinskom akcionaru po pravednoj cijeni, i to u brojnim situacijama iz života jednog privrednog društva, u kojima akcionar smatra da njegovi interesi nijesu zaštićeni na adekvatan način, odnosno da su ugroženi odlukama uprave odnosno skupštine akcionara kojima se on, naravno, protivi. Sve ovo su samo neki od brojnih, u pozitivnim propisima Crne Gore, implementiranih mehanizama zaštite prava manjinskih vlasnika u akcionarskim društvima.

Na drugoj strani, ovaj regulatorni okvir svakako nije bez svojih nedostataka. Tako, primjera radi, postoje izvjesna preklapanja nadležnosti upravnih i sudskih organa koja svakako ne doprinose povećanju stepena pravne sigurnosti i pravne izvjesnosti kao stubova koncepta vladavine prava. Takođe, sankcije za neke od nedozvoljenih radnji – prekršaja kojima se redovno krše prava manjine su, komparativno posmatrano, preblage, štaviše, diskutabilno je i to u kojoj je mjeri kvalifikacija tih delikata kao prekršaja, a ne kao krivičnih djela problem sa stanovišta djelotvornosti konkretnih propisa na planu sankcionisanja i prevencije te vrste ponašanja. Konačno, postoje i značajne nepreciznosti u pojedinim propisima koji ustanovljavaju pravna sredstva u korist manjinskih akcionara, što, s obzirom na objektivno neiskustvo profesionalaca zaduženih za omogućavanje njihove praktične primjene, te nepostojanje sudske prakse koja bi te nedostatke stručnim i standardizovanim tumačenjem nadomjestila, predstavlja jasnu prepreku uspješnom funkcionisanju utvrđenog sistema zaštite prava manjinskih akcionara.

---

⁴ Riječ je, naravno, o internim aktima samih akcionarskih društava, prije svih, njihovim statutima, a u manjoj mjeri osnivačkim ugovorima, odnosno odlukama i drugim, sa pomenutim osnivačkim usklađenim opštim aktima akcionaraskih društava.

Na kraju, imajući prethodno rečeno u vidu, ipak, možemo konstatovati kako je riječ je o regulatornom okviru koji, bez obzira na niz imanentnih mu nedostataka, stepenom svoje sveobuhvatnosti i unutrašnje kohezije, te, strogo profesionalno gledano, čak i kvalitetom najvećeg broja ključnih normativnih rješenja, već u ovom trenutku, predstavlja zadovoljavajući osnov za funkcionisanje koncepta vladavine prava u pogledu zaštite prava manjinskih akcionara u Crnoj Gori. Štaviše, riječ je o pravnom okviru sa jasnom perspektivom da u kratkom roku, otklanjanjem postojećih nedostataka u sklopu procesa evropskih integracija, tj. ujednačavanja domaćeg pravnog sistema sa *acquis communautaire-om*, preraste u praktično idealan osnov i potporu za ostvarenje proklamovanih ciljeva zakonodavca i političkih elita koje stoje iza njega.

Pogledajmo sada kakvo je stanje u institucijama zaduženim za primjenu propisa kojima se obezbjeđuje zaštita prava manjinskih akcionara u Crnoj Gori. Naime, kada je o njima riječ, kao i kod zaštite prava pojedinaca i pravnih lica u drugim slučajevima, ključne su sudska zaštita prava, gdje, naravno, ključnu ulogu imaju sudovi zaduženi za vođenje postupaka u kojima se ostvaruju, odnosno štite konkretna prava akcionara, dok je u fazi ne manje značajne upravne zaštite,⁵ pored brojnih inspekcijskih i drugih organa, ipak, ključna uloga Komisije za hartije od vrijednosti.

Kada su sudovi u pitanju, situacija je sljedeća. Ključni pravni instrumenti zaštite prava i interesa manjinskih akcionara jesu akcionarske tužbe, direktne i derivativne. Međutim, iako u našem pravnom sistemu postoje duže od jedne decenije, nažalost, još uvijek ih nemamo u sudskoj praksi. Riječ je o moćnim pravnim sredstvima, kreiranim prije nekoliko vjekova od strane angloameričkih sudova, koja daju pravo manjinskim akcionarima da tuže odgovorne članove uprave društva, i to za naknadu štete koju su ovi svojim nepravilnim i nezakonitim radnjama nanijeli, u prvom slučaju, direktno akcionarima, a u drugom slučaju, samom društvu. Navedeni podatak dobija na svojoj indikativnosti kada se ima u vidu da je prethodni period, svjedoci smo, bio pun turbulentnih dešavanja u akcionarskim društvima i privrednom životu u Crnoj Gori, te da je prostora za primjenu ovih pravnih sredstava, po samoj prirodi tih procesa, moralo biti. Ključno je pitanje, međutim, i njemu ćemo se vratiti na kraju ove rasprave – Zašto akcionari nijesu pokušali da iskoriste ova pravna sredstva radi zaštite svojih legitimnih interesa?

---

⁵ Poznata je, ali ne samo u laičkoj javnosti, i često zanemarena činjenica da upravni postupak predstavlja tzv. „redovni put”, tj. pravilo je da se pojedinačna prava ostvaruju u upravnom postupku, dok, na drugoj strani, sudski postupak predstavlja izuzetak, tj. odviija se kada postoji potreba da se riješi neko sporno pitanje u vezi sa pravnim položajem stranaka u postupku.

Na drugoj strani, treba naglasiti da je pred sudovima vođen i danas se vodi značajan broj postupaka po tužbama za poništaj odluka skupštine akcionarskog društva, koje nerijetko pokreću upravo manjinski akcionari, sa ciljem da, kroz zaštitu zakonitosti postupka donošenja odluka, zaštite i sopstvena prava. Sudska praksa u dijelu koji se odnosi na odlučivanje u postupcima pokrenutim ulaganjem ove vrste tužbenih zahtjeva pokazuje da su, za razliku od derivativnih i direktnih akcionarskih tužbi, tužbe za poništaj odluka skupštine akcionara našle svoje „mjesto pod suncem” u Crnoj Gori, tj. da sudovi u nemalom broju sporova prihvataju ove tužbene zahtjeve kao osnovane, čime se ostvaruje od strane zakonodavca projektovana svrha ovih pravnih sredstava. No, pored svega rečenog, imajući u vidu sasvim različite činjenične i pravne osnove za njihovo podnošenje, tužba za poništaj odluke skupštine akcionara, ni u kom slučaju, ne može biti adekvatna supstitucija za klasične akcionarske tužbe, koje domaća sudska praksa, već smo istakli, još uvijek ne poznaje.

Na polju upravne zaštite prava manjinskih akcionara možemo konstatovati sljedeće. Imajući u vidu da je ovdje riječ o zaključcima donijetim posmatranjem, tj. analizom uvijek teškog, početnog perioda ustanovljavanja samog tržišta kapitala, te organizovanog nadzora i kontrole nad njim, možemo konstatovati da je Komisija za hartije od vrijednosti Crne Gore sprovedila intenzivnu aktivnost i da je postigla određene rezultate na planu sprečavanja jednog dijela nedozvoljenih radnji na i u vezi sa tržištem kapitala, kojima se, između ostalog, direktno ili posredno ugrožavaju i prava i interesi manjinskih akcionara. No, naravno, ni na ovom planu nije sve idealno. U tom smislu, dovoljno je primijetiti jedan indikativan podatak. Naime, dostupni podaci ukazuju da sve do danas nijedno pravno lice, niti odgovorno lice u njemu nije kažnjeno zbog nedozvoljene trgovine na bazi korišćenja povlašćenih informacija, tj. zbog prekrašaja iz oblasti tzv. *insider trading*-a. Riječ je o nedozvoljenim radnjama za čiju istragu i pokretanje postupaka pred nadležnim prekršajnim organima Komisija za hartije od vrijednosti ima izričita ovlašćenja. Kada se zna da je riječ o najčešćoj i najozbiljnijoj vrsti zloupotreba na tržištu hartija od vrijednosti, imanentnoj upravo tržištima u razvoju, sa niskom kulturom korporativnog upravljanja, kakvo je i naše, ovaj podatak nesporno dobija na značaju, ujedno ukazujući da i pored ostvarenog progressa, prostora za napredak na planu upravne zaštite manjinskih akcionara svakako ima. Istini za volju, donekle slično situaciji kod sudske zaštite, i ovdje treba naznačiti da su inicijative zainteresovanih lica učinjene prema Komisiji za hartije od vrijednosti, s obzirom na dinamiku procesa, bile nedovoljno česte i uglavnom nepotkrijepljene odgovarajućim dokazima. Međutim, rečeno nas opet vraća

na gorepostavljeno pitanje koje se odnosi na uočenu, makar i prividnu, nezainteresovanost manjinskih akcionara za zaštitu svojih prava.

Konačno, kada je u pitanju treći i suštinski najznačajniji od navedenih faktora uspješnog sistema vladavine prava, postojanje stručno i moralno kvalifikovanih pojedinaca u institucijama zaduženim za zaštitu prava, u našem primjeru, manjinskih akcionara, mora se naglasiti kako je nezahvalno i naučno rizično generalizovati. Situacija nije idealna nigdje, pa to nije slučaj ni u visokoprofesionalnim kadrom još uvijek siromašnoj Crnoj Gori. Uz to, kada se nedostatku uskoprofilisanog stručnog kadra dodaju i problemi imanentni svim malim sredinama, poput nepotizma i drugih oblika negativne kadrovske selekcije, kojih su, srećom, svi značajniji društveni činiooci u Crnoj Gori danas već svjesni, jasno je da je upravo ovo polje djelovanja u kojem je ostalo najviše nedovršenog posla u kontekstu naše rasprave. No, ipak, ne zanemarujući ulogu političkih i drugih intelektualnih elita u podsticanju konkretnih društvenih procesa, posebno ne kada je ovaj društveni problem u pitanju, treba istrajati na stanovištu da su stručne kvalifikacije i moralni kvaliteti ljudi u značajnim institucijama sistema odraz upravo onoga što je poenta i predmet zaključnog razmatranja ove kratke analize. To su svijest prosječnog građanina o sadržini i značaju koncepta vladavine prava, kao i njome rezultirajući stav dominantnog dijela crnogorske javnosti prema ključnim preprekama na putu suštinske implementacije ovog koncepta u svim aspektima društvenog života. Drugim riječima, analizom jednog složenog podsistema, kakav je sistem zaštite prava manjinskih akcionara, dolazimo do zaključka da je ključna prepreka njegovom boljem funkcionisanju upravo izostankom odgovarajuće građanske i lične svijesti uslovljena nedovoljna spremnost pojedinaca da se bore za svoja, ali i za prava drugih, kao preduslova za odbranu sopstvenih prava.

III ZAKLJUČAK

Izbjegavajući pravljenje retrospektive iznijetih podataka i na njima zasnovanih zaključaka i argumenata, već na ovom mjestu potvrdimo stanovište kako iz svega prethodno iznijetog proizilazi da se srž problema pune i iskrene implementacije koncepta vladavine prava, svih onih demokratskih i liberalnih principa tzv. „zapadne civilizacije” na kojima taj koncept počiva,⁶ nalazi upravo u stanju svijesti prosječnog crnogorskog građanina. U prilog opravdanosti

---

⁶ Pri tom, potrebno je naglasiti kako se ovdje ne misli samo na zapadnoevropske zemlje i Sjedinjene Američke Države, već na sve nekadašnje i danas aktuelne kulture svijeta koje su potekle iz Evrope i koje su temeljno zasnovane na kulturnom i civilizacijskom nasljeđu antičke Grčke i Rima.

našeg stanovišta govori i činjenica da, istorijski posmatrano, ovaj koncept u zapadnoj civilizaciji nije nastao oktroisanjem ustavnih i zakonskih tekstova kojima je normativno izražen. Naprotiv. Nastao je kao rezultat složenih i dugotrajnih društvenih procesa i borbi za poštovanje prirodnih, činom rođenja stečenih, prava pojedinaca. Dakle, prvobitno je nastao u njihovom poimanju morala i pravde. Konačno, tek nakon što je, prije nekoliko vjekova, većina ljudi ili, pak, kritična masa njih u Engleskoj, Sjedinjenim Američkim Državama i Francuskoj postala svjesna potrebe da zakon bude jednak za sve i da niko ne smije biti iznad zakona, tek tada je koncept vladavine prava formalno zaokružen odgovarajućim ustavnim propisima i institucijama zaduženim za njegovu dosljednu primjenu.

Naravno, crnogorskom društvu neće trebati nekoliko vjekova da dostigne stepen usklađenosti sa konceptom vladavine prava kojim se danas karakterišu razvijena zapadna društva. Imamo njihova iskustva, imamo brojne prednosti modernog doba na raspolaganju, a treba vjerovati i da u Crnoj Gori, već u ovom trenutku, postoji intelektualna elita sposobna da u vremenu koje dolazi shvati da je ključ uspješne implementacije koncepta vladavine prava upravo u prosječnom crnogorskom građaninu, tj. njegovoj svijesti o sadržini i značaju tog koncepta za njegov i bolji život njegove djece. No, kako sada stoje stvari, ovo naše uvjerenje će u najskorije vrijeme aktuelna dinamika događaja potvrditi ili demantovati preciznošću najboljih naučnih eksperimenata. Ono što je, pak, već u ovom trenutku nesporno, jeste sljedeća činjenica. U mjeri u kojoj domaća intelektualna elita shvati da ovdje potenciran proces političke emancipacije crnogorskog građanina mora uzeti u obzir i činjenicu da je Crna Gora multikulturalna sredina, gdje je svakoj od tih kultura, iz razloga njoj svojstvenih, tradicionalno bliži kolektivistički duh, način razmišljanja i djelovanja, negoli koncept primarne zaštite individualnih prava i sloboda, imaće i više uspjeha u svojim nastojanjima da Crnu Goru uvede u red zemalja koje pripadaju zapadnom kulturno-civilizacijskom krugu.

Vladimir SAVKOVIĆ

RULE OF LAW IN MULTICULTURAL MONTENEGRO – THROUGH PRIZM
OF THE SYSTEM OF MINORITY SHAREHOLDERS' RIGHTS PROTECTION*Summary*

This article essentially argues that legislative consolidation of liberal and democratic principles, or creation of corresponding institutes and institutions per se will not lead to a direct and successful implantation of these and other key western civilization values into the very core of social life and public consciousness, thus, that it will not lead to full implementation of the rule of law concept in Montenegrin or any other society in a similar position. In trying to support that standpoint, this article briefly analysis the current state of effectiveness of Montenegrin Justice System considering the protection of small, i. e. minority shareholders, emphasizing at the same time the fact that this subsystem and the results deriving from its analysis present an adequate indication on how the Montenegrin Justice System generally works and to what extent is the rule of law concept implemented in every day legal practice and Montenegrin society in general. After pointing out strengths and weaknesses of this important subsystem, building its conclusions on the results of this analysis, this article finishes with the following point. Good legislation and adequate institutions are an undoubtedly significant precondition for the functional rule of law system, however, the most important element of the functional rule of law system in a specific society are citizens of this society, their understanding of the rule of law concept and their willingness to explicitly support what it essentially stands for. To be more precise, it concludes with the standpoint that the rule of law does not resides in formal laws and their provisions or in corresponding institutions, as much as it resides in the minds and harts of ordinary people.

Key words: rule of law, Montenegrin justice system, multicultural society, minority shareholders protection, institutional and legislative frame, public opinion, citizen